

## **ОРГАНІЗАЦІЯ РОБОТИ ХЛІБНИХ МАГАЗИНІВ В КАТЕРИНОСЛАВСЬКОМУ, ВОЗНЕСЕНСЬКОМУ НАМІСНИЦТВАХ ТА ТАВРІЙСЬКІЙ ОБЛАСТІ (1794-1796)**

В кінці XVIII століття політика колонізації та освоєння Південної України досягнула помітних успіхів. Але населення, що не звикло до клімату південного краю, часто страждало від неврожаїв. Положення ускладнювалося тим, що даний регіон не мав постійного сполучення з іншими районами. Особливо це стосувалося Таврійської області, що через природні особливості була відрізана від сусідніх губерній з 15 листопада до 1 травня. Найбільш відчутним недолік хліба був у 1789 і 1794 рр. В донесенні Зубова від 19 грудня 1794 року говорилося: "Толь повсеместного неурожая, каков в исходном лете был на хлеб и травы, край сей не запомнит. Бездождие ничего неиссохшего на земле не оставило". Такі обставини могли відчутно завадити політиці колонізації, тому царський уряд намагався знайти засоби вирішення продовольчої проблеми. Було вирішено створити мережу нових хлібних магазинів, з яких можна було б надавати хліб селянам в позику в випадках його нестачі. В 1794 році Зубовим було подано проекти створення хлібних магазинів по Таврійській області, а у 1795 по Катеринославській та Вознесенській губерніях.

Ці магазини були розраховані на постачання державних та поміщицьких селян. Вирішено було створити 15 хлібних магазинів у Катеринославському намісництві, 9 у Вознесенському та 5 у Таврійській області. В перших двох намісництвах запаси хліба повинні були складати 120 четвертей (по 60 в кожному), в Таврійській області - 30. Найбільшу кількість хліба наказувалося зосередити в малолюдних і найменш освоєних повітах - Херсонському та Маріупольському, а також у недавно приєднаних до Росії землях між Бугом та Дністром. Передбачалося, що у випадку необхідності запасним хлібом зможуть скористуватися армія і флот. В Катеринославському і Вознесенському намісництвах наповнення магазинів передбачалося шляхом зворотного отримання хліба, що був розданий в позику жителям в кількості 172,355 четвертей муки і 3997 четвертей круп [1;2Ю]. При цьому враховувалося, що відстань від пункту прийому хліба до магазину могла дорівнюватися 500 верстам. Було вирішено в таких випадках брати у поселян гроші, на які потім купувався необхідний хліб. У Таврійській області магазини заповнювалися двома засобами: хліб купувався за казенний рахунок і збирався з селян по 5 четвериків з двору. Встановлювався особливий порядок збирання з поселян хліба. Під час прийому та роздачі хліба при хлібних магазинах у містах повинен був присутній городничий, в казенних селищах - казенних справ стряпчий, а в поміщицьких - дворянський повітовий предводитель. Директор Економії та дворянський губернський предводитель мали через своїх чиновників припиняти "злоупотребления и притеснения". В свою чергу їхню діяльність контролював губернатор.

Управління хлібних магазинів здійснювалося городничим у містах і комендантом у фортецях, на допомогу яким надавалося два відставних сержанти. Контролювати їх діяльність мала Експедиція Директора Економії. Сержанти виконували роль охорони. Також вони займалися прийомом та роздачею хліба. Жалування їм сплачувалося з коштів магазину, але до того часу, "покуда суммы еще в сборе не будет, взять их из штатных команд" [2;744].

Головними обов'язками городничого чи коменданта були: 1) прийом та роздача хліба; 2) контроль за відновленням припасів. Також вони повинні були наглядати за точністю мір і ваг, стежити за тим, щоб будинок магазину утримувався в гарному стані тощо.

Городничий чи комендант мав розпочинати роздачу хліба з вересня, але у випадку "особливого в хлебе недостатка", він міг змінити термін. Хліб видавався на одну сім'ю в кількості, не більшій, ніж його було необхідно до жнив. Щоб отримати позику, поміщицькі селяни повинні були від свого поміщика, казенні від усієї сільської громади, а

в Таврійській області також жителі міст від магістрату представляти "предъявления", що вони справді потребують продовольства. Ці записки приймалися сержантами і після реєстрації в особливих зошитах віддавалися в канцелярію городничого. Останній повинен були слідкувати, щоб ніхто не отримував хліб двічі, "дабы иногда корыстолюбивые люди не могли сделать из того злоупотребления" [2;745]. Продажем хліба також займалися городничий чи комендант, але ціни надавалися з Експедиції Директора Економії.

Як вже згадувалося, важливим обов'язком городничого чи коменданта було відновлення продовольчих запасів. З закінченням жнив він повинен був купувати новий хліб у своєму, або сусідніх повітах, якщо там були більш вигідні ціни. Дозволялося купувати і в повітовому місті, але за умови, що міські жителі не могли розкупити весь хліб. Окрім того, йому дозволялося укладати контракти, якщо він вважав це вигідним. Але у випадку, коли "за оплошностью Городничего или Комменданта последует магазину какой-либо убыток, недостаточно провианта с теми людьми, с коими он условился" [2;746], цей збиток стягували з них.

Хліб не повинен був утримуватися в магазині більше року. Якщо з наближенням жнив в магазині залишався старий запас, городничий чи комендант повинен був терміново повідомити про це в Експедицію Директора Економії. Зробити це він повинен був не пізніше червня місяця, щоб можна було встигнути здійснити якісь міри. В наказах про створення хлібних магазинів за 1794, 1795 рр. такий хліб рекомендувалося віддавати у позику без відсотків військовим командам. Гордничий чи комендант був відповідальним за збереження хліба. Він повинен був "прилагать всевозможное старание и охранять хлеб от рассыпки, раст-рушки и мышееды".

Гроші, отримані за продаж хліба, зберігалися в повітовому казначействі. Городничий, чи комендант, як тільки сума перевищувала 100 крб., повинний був передавати їх в казначейство. Потім з повітового казначейства бралися необхідні кошти на утримання магазину.

Для контролю за діяльністю городничого чи коменданта йому надавалися шнурові книги, в які він повинен був вносити дані за прийом, роздачу, купівлю та продаж хліба. В кінці року ці книги надсилалися в Експедицію Директора Економії для ревізії. Окрім того, кожен місяць робилися виписки і також надсилалися для перевірки.

Експедиція Директора Економії слідкувала через ревізію шнурових книг за відновленням продовольства в магазинах. Окрім того, як вже згадувалося, вона встановлювала ціни на хліб. Вони робилися таким чином, щоб у випадку подорожчання хліба в наступному році магазин не брав додаткових коштів з казни. Для цього щорічно збирались нові дані і виводилася ціна на кожний сорт хліба з додатком 5 %. Якщо було необхідно, Експедиція Директора Економії до серпня надавала свої особливі розпорядження городничому чи коменданту по купівлі хліба.

Організацію роботи запасних магазинів було побудовано так, щоб з одного боку, забезпечити населення продовольством, з другого, - не витрачати на це зайвих коштів. Ефективність їх функціонування майже повністю залежала від городничого чи коменданта, на яких був зосереджений весь процес обігу хліба. Створення додаткової мережі хлібних магазинів сприяло закріпленню успіхів політики колонізації Південної України.

#### **Джерела та література**

- 1.Дружинина Е.И. Северное Причерноморье 1775-1800 гг. -М, 1959.
- 2.ПСЗР. - СПб., 1830. - Т.ХХІІІ